

KAZAK TÜRKÇESİNDE ŞİMDİKİ ZAMAN

Altınış ÇAKIROĞLU*

ÖZET

Zamanlar, bilindiği gibi, eylemin gerçekleştirdiği zaman dilimini ifade etmek için kullanılır. Geleneksel dilbilgisi tarihinde fiil zamanının geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman diye üçe ayrılması eskiden beri benimsenerek süregelmiştir. Bu ana zamanların, her dilin iç gelişme özelliklerine göre, yani yapı ve işlev özelliklerine göre kendi içinde de ayrıldığı ve bir zamanın bir kaç türünün olduğu görülmektedir. Bu çalışmada Kazak Türkçe'sindeki şimdiki zaman kavramını ifade eden şekillerin yapısal ve işlevsel özellikleri örnek cümleler ışığında ele alınmış ve Türkiye Türkçesiyle karşılaştırılarak incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda bu iki dildeki şimdiki zaman şekillerinin benzer ve farklı yönleri ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Şimdiki zaman, Kazak Türkçesi.

ABSTRACT

The Present Tense In Kazakh Language

As it is known, tenses are used to express the interval of time. There are 3 kinds of main tenses, which have been appropriated in the traditional grammar. It is possible to see that these main tenses have got some kinds, which are separated from each other according to their structural and functional characteristics. In this paper we have studied the structural and functional characteristics of the forms, which express the present tense in Ka-

---

* Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi.

zakh Language within the light of the example sentences and these structures and functions of the present tense forms in Kazakh Language have been compared with Turkish. As a result of the research the similar and different aspects of the present tenses forms in these two languages have been analysed.

Key Words: *Prsent tense, Kazakh language.*

Geleneksel dilbilgisinde fiiller, temel öğelerden sayılan ve her dilin kelime hazinesinde önemli yer tutan dilbilgisel kategoridir. Fiil (hareket), zaman kavramıyla sıkı bağlantılıdır. Çünkü hareket, belli bir zaman içinde geçen süreçtir. Aristoteles'in deyimıyla "zaman hareketin ölçüsüdür." Bu iki kavram, yani zaman ve fiil birbiriyle sıkı sıkıya bağlantılıdır.

"Zaman, insanoğlunun olayın gerçekleşme sürecini algılama ve yansıtırma biçimidir." (Bozkurt, 1995; s.204) Ancak dilbilgisi açısından bakılırsa, "Dilbilgisel türlerden biri olan zaman, eylemin anlattığı işin, devinimin zaman açısından belirlenmesi, kesinleştirilmesi kavramıdır. Dilden dile değişen çekim yollarıyla dile getirilen zaman kavramı, işi, konuşan açısından aydınlatmakta, belirlemektedir." (Aksan, 1980; s.102)

Geleneksel dilbilgisi tarihinde fiil zamanını geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman diye üçe ayırmak eskiden beri benimsenerek süregelmektedir. Bu ana zamanların, her dilin iç gelişme özelliklerine göre, yani yapı ve işlev özelliklerine göre kendi içinde de ayrıldıkları ve dolayısıyla bir zamanın bir kaç türünün olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada Kazakça Türkçesindeki şimdiki zaman kavramını ifade eden şekillerin yapısıyla işlevleri örneklerle ortaya koymaya, bunlardan yola çıkarak, Kazak ve Türkiye Türkçesindeki şimdiki zaman kategorisinin benzer ve farklı yönlerini tespit etmeye çalışacağız.

Şimdiki zaman, fiilin karşıladığı iş ve hareketlerin içinde bulunan zaman diliminde yapılmakta olduğunu ifade eden dilbilgisel bir kategoridir.

Bilindiği gibi, Türkiye Türkçesinde şimdiki zaman iki şekilde yapılmaktadır:

1. {- yor} eki ile
2. {-mEKtE/-mEdE} isim-fiil ekleri ile

Kazak Türkçesinde ise, şimdiki zaman dört şekilde yapılmaktadır:

1. {-E} eki ile
2. "otur, tur, jatır, jür" yardımcı fiilleri ile
3. {-İp/-p} + "otur, tur, jatır, jür" yapısı ile
4. {-u + dE} yapısı ile

Kazak Türkçesinde şimdiki zaman, anlam özelliklerine göre "değişken şimdiki zaman" ve "tam şimdiki zaman" olarak ikiye ayrılmaktadır.

{-E} zarf-fiil ekiyle verilen şekil; şimdiki zaman, geniş zaman ve gelecek zamanı ifade etmede kullanılır. Kazakça dilbilgisi kitaplarında söz konusu ekler, gelecek zamanın da göstergesi olarak nitelendirilmektedir. Aynı eklerle yapılan şimdiki zaman "değişken şimdiki zaman", gelecek zaman da "değişken gelecek zaman" diye adlandırılmaktadır. Böyle adlandırma, söz konusu zarf-fiil eklerinin metne göre kimi zaman şimdiki zaman, kimi zaman ise gelecek zamanı ifade etmesinden ileri gelmektedir.

Söz konusu eklerin hangi zamanı karşıladığını onların ilişkisine girdikleri sözcüklerden ve zaman zarflarından anlamak mümkündür. Örneğin:

1) Maylıbay ata ak köylek, kara şalbar kigen, kolında bir şok gül ustağan nemesin toktatıp: –Kayda barasıñ?- dep suradı. Nemesi: “–Mektepke baramın.”- dep jauap berdi maktanışpen. (Maylıbay dede üzerinde beyaz gömlek ve siyah pantolon giyen, elinde de bir demet çiçek tutan torununa: “-Nereye gidiyorsun?” diye sordu. Torunu: “- Okula gidiyorum.” diye cevap verdi gururla)

2) Men künde mektepke baramın. (Ben her gün okula giderim/gidiyorum.)

3) Men erteñ mektepke baramın. (Ben yarın okula gideceğim.)

Birinci örnek cümlede, iş ve hareketin tam konuşma anında gerçekleşmekte olduğu cümlenin akışından sezilmektedir. İkinci cümlede de söz konusu hareketin geniş zaman diliminde alışkanlık halinde yapıldığını görüyoruz. Bu durum, ‘künde’ (her gün) zaman zarfı sayesinde kolayca anlaşılabilir, yani giderim/ gidiyorum şeklinde ifade edilse de burada ifade edilen zamanın geniş zaman olduğu ‘künde’ sözcüğü yardımıyla kesinleşiyor. Üçüncü cümlede ise, gelecek zaman diliminde gerçekleşecek hareket dile getirilmektedir. Bunu ‘erteñ’ zaman zarfı yardımıyla kolayca anlamak mümkündür.

Ancak kimi Türkologlar, meselâ N.K. Dmitriyev (1955) söz konusu eklerin Kazak dili uzmanlarınca "hem şimdiki zaman, hem de gelecek zaman göstergesi olarak nitelendirilmesi" görüşüne katılmıyor. Bu konuyla ilgili görüşünü şöyle ifade ediyor:

“Kazak dilinde ‘*baramın*’ gibi şeklin kullanılışı, gelecek zaman ile o kadar sıkı bağlı ki, Kazak dilbilimciler bu şekli gelecek zaman olarak adlandırmaktadır. Gerçekte bu şekil, şimdiki zaman sayılır, gelecek zaman fonksiyonu da ona ek olarak üstlendirilir.” (s. 146)

Kazak dil bilimcisi T.R. Kordabayev (1953) ise, söz konusu şeklin hem şimdiki, hem gelecek zaman göstergesi olarak kullanılması gerektiği görüşünü savunuyor ve bunu şu şekilde açıklıyor: "Bu şeklin gelecek zaman anlamını söylemeyip onu yalnız şimdiki zamana dahil etmeye Kazak dil uzmanlarının hakkı yoktur. Çünkü Kazakça’da söz konusu şeklin şimdiki

zamanla birlikte gelecek zamanın da esas göstergelerinin biri olduğunu unutmamalıyız. Edebi dilde olsun, konuşma dilinde olsun, yalnızca gelecek zaman göstergesi olarak sayılmakta olan şekillerden daha sık görülmektedir". (s.72)

Sözünü ettiğimiz şekil için Türkiye Türkçesinde olduğu gibi, "geniş zaman" terimini kullanmayı öneriyoruz, çünkü {-E} ekiyle sağlanan bu zaman şekli geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanlar arasında geniş bir kullanılışa sahiptir. Ancak bu yazıda Kazak dilbilimcilerimiz tarafından benimsenen 'awıspalı osı şak' (değişken şimdiki zaman) terimini kullanmayı uygun bulduk.

1. Değişken Şimdiki Zamanın (Awıspalı Osı Şak) Yapısı ve İşlevleri

Değişken şimdiki zaman fiil kök veya gövdelerine ünsüzlerden sonra {-a/-e}, ünlülerden sonra ise {-y} eki getirilerek yapılır. Bunları II. tip zamir kökenli şahıs ekleri izler. Örneğin: men jaz-a-mın sen jaz-a-sıñ siz jaz-a-sız o jaz-a-dı

men kel-e-min sen kel-e-sin siz kel-esiz o kel-e-di

men tñda-y-mın sen tñda-ysın siz tñda-y-sız o tñda-y-dı

1.1. Değişken şimdiki zamanın temel işlevlerinden biri, tam konuşma anında yapılmakta olan iş ve hareketleri ifade etmektir. Bunu aşağıdaki örnek cümlelerde görmek mümkündür:

Men kelemin. Sıldıraydı kaltamda Avtobusқа төленбеген бес тыйн. (ĞB,239)

(Ben gelıyorum. Singirdiyor cebimde otobüse ödenmeyen beş tıyn (kuruş).

Karaşa, Kaumen, senderdi izdep kelemiz. Buyırık sol, erteñ üy tigesinder.

(Karaşa, Kaumen, sizi arıyoruz. Emir böyle, yarın çadır kuracaksınız.)

- Siz nege söylemeysiz? - Sizdi tñdap otırmın. (ÖÖ,96)

(-Siz niye konuşmuyorsunuz? - Sizi dinliyorum.)

1.2. Değişken şimdiki zamanın temel işlevlerinden diğeri de her zaman tekrarlanan, sürekli veya belli aralıklarla yinelenen, alışkanlık halinde yapılan iş ve hareketleri dile getirmektir. Taramış olduğumuz eserlerde değişken şimdiki zamanın çoğunlukla bu ifadeyle yer aldığı görülmektedir:

Apta sayın sağınıştı hat alamın Murattan. (ĞB,115)

Her hafta Murat'tan özlem dolu mektup alırım).

Jolıkkanda külimdeysiñ Nege, kurbım, tömen karap? (ĞB,54)
(Güzelim, (her) karşılaştığımız zaman niçin aşağı bakarak gülümsüyorsun?)

Abay jumasına nemese on künde bir Âbiştiñ paterine baradı.
(AJ,552)

(Abay, haftada veya on günde bir Abiş'in kaldığı eve gider)

Sen tuğan jerge bir nâzik muñmen karaydı , ağa, ay da köp,

Taular da menen suraydı künde: “Tau minez ulım kayda ?”dep.

(Ağabey, ay da, senin doğduğun yere bir nazik hüznle bakıyor. Dağlar da her gün bana: “Dağ huylu oğlum nerede ?” diye soruyor.)

1.3. Değişken şimdiki zamanın temel işlevlerinden biri de hiç bir zaman değişmeyen ve her zaman doğru olan hareketleri, tabiat olayları ile bilimsel yasaları bildirmektir.

Küzde jıl kustarı jılı ölkelerge uşadı.

(Göçmen kuşlar, sonbaharda sıcak ülkelere uçar).

Su jüz gradusta kaynaydı. (Su, yüz santigratta kaynar).

Jer kündi aynaladı. (Dünya güneşin çevresinde döner.)

Jazğıturı kalmaydı kıstıñ sızı

Masatıday kulpırar jerdin jüzi. (Abay I, 85)

(Yaza doğru kışın nemi kalmaz, yer yüzü kadife gibi güzelleşir).

1.4. Bir alanda yetkinlik belirtmek istendiği zaman veya beceri, yetenek ve nitelikleri anlatırken de, bu zaman şekline başvurulduğu görülmektedir:

Beyhabar jürgensip bek kattı sınaysıñ. (Abay I, 98)

(İlgisiz görünerek (fark ettirmeden) çok sıkı sınıyorsun.)

Eñ âueli, arzan men kımbattıñ parkın ayırmaysıñ. Özüñdegi barıñdı arzan ustaysıñ. Bulday bilmeysiñ. İkincisi dos pen kastı saraptamaysıñ.
(AJ,282)

(Her şeyden önce, ucuz ile pahalının farkını ayırdetmiyorsun. Sahip olduğun şeyleri seçmiyorsun ucuz tutuyorsun.Kendini ağırdan satmasını bilmiyorsun. İkinci olarak, dost ile düşmanı.)

Men jazbaymın öleñdi ermek üşin,

Joқ bardı, ertegini termek üşin. (Abay I, 113)

(Ben şiiri, iş olsun diye, varı yoғu, masalları derlemek için yazmıyorum.)

1.5. Değişken şimdiki zaman, zaman üstü bir anlatıma sahip olmasından ötürü, genel yargılar, kanunlar ve kurullarla birlikte atasözleri ile vecizeleri ifade etmeye pek elverişlidir. Çünkü atasözleri ve vecizeler kesin, değişmez, doğruluğu denenmiş ya da kanıtlanmış hareketleri ifade eder. Atasözleri ve vecizelerde geçmişten geleceğe uzanma, devamlılık, hüküm ve yargı gibi ifadelerin bir arada bulunduğu görülür. Atalarımızın yaşam boyunca kazandığı deneyimleri ile yargılarının gelecekte de devam etmesinin tartışılmaz bir gerçek olduğunu hepimiz bilmekteyiz. Dolayısıyla, söz konusu özellikleri kendisinde toplayan bu zaman şekli, atasözlerini ve vecizeleri dile getirmek için diğer zamanlara tercih edilir.

Kartaydım dep alday körme özindi

Kartlık jaspem ölşenbeydi eşkaşan. (ĞB,20)

(Yaşlandım diye aldata görme kendini, yaşlılık asla yaşla ölçülmez).

Adam balası jilap tuadı, keyip öledi. (Abay II,16)

(İnsanoğlu ağlayarak doğar, üzülererek ölür).

Köp jasağan bilmeydi, köp körgeñ biledi. (KMM,39)

(Çok yaşayan bilmez, çok gören bilir.)

Tau tauğa kezdespeydi, adam adamğa kesdesedi. (KMM,30)

(Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur).

Köp korkıtadı, tereñ batıradı. (KMM,20)

Çok korkutur,derin batırır.

2. Tam Şimdiki Zaman (Nak Osı Şak)

Tam şimdiki zaman kendi içinde yapı özelliklerine göre basit şimdiki zaman (jay osı şak) ve birleşik şimdiki zaman (kürdeli osı şak) olarak ikiye ayrılmaktadır.

2.1. Basit Şimdiki Zamanın (Jay Osı Şak) Yapısı ve İşlevleri

Aşağıdaki örnek cümlelerden anlaşılacağı üzere tam şimdiki zamanın basit şekli, yalnız "otur- (otur-) / yatır (yat-) / tur- (dur-) / jür- (yürü-)" kalıplaşmış fiillerinden biriyle yapılmaktadır. Bu fiillerin "kalıp fiiller" diye adlandırılması, onların diğer fiillerden farklı özelliklere sahip olmasından kaynaklanır. Şahıs ekleri, söz konusu fiillerin kök veya gövdelerine doğrudan doğruya bağlanır. Örneğin:

men otır-mın (otuyorum)	sen otır-sıñ	siz otır-sız	o otır- <u>Ó</u>
men jür-min (yürüyorum)	sen jür-siñ	siz jür-siz	o jür- <u>Ó</u>
men yatır-mın (yatıyorum)	sen yatır-sıñ	siz yatır-sız	o yatır- <u>Ó</u>
men tur-mın (duruyorum)	sen tur-sıñ	siz tur-sız	o tur- <u>Ó</u>

Söz konusu kalıp fiillerin olumsuz şekli ise aşağıdaki şekilde çekimlenmektedir:

otur-ğan jok-pın (oturmuyorum) otur-ğan jok-sın otur-ğan jok-sız otur-ğan jok- Ø

tur-ğan jok-pın (durmuyorum) tur-ğan jok-sın tur-ğan jok-sız tur-ğan jok- Ø

jür-gen jok-pın (yürümüyorum) jür-gen jok-sın jür-gen jok-sız jür-gen jok- Ø

jat- kan jok-pın (yatmıyorum) jat-kan jok-sın jat-kan jok-sın jat-kan jok- Ø

Burada "jadır" fiilinin, diğer kalıp fiillere göre değişiklik gösterdiğine, yani {-GEN} sıfat-fiil ekinin, direkt 'jadır' fiiline değil, 'jadır' fiilinin kökü olan 'jat-' fiiline eklendiğine şahit olmaktayız.

"Jadır" fiilinin "jat-" canlı kökü vardır. Fakat "jat-" fiili diğer kalıp fiiller gibi şahıs eklerini direkt almaz, şahıs eklerini yalnız "jadır" türü direkt alır. "Jadır" fiilinin diğer üç fiilden farklı bir yönü de, sıfat-fiil, zarf-fiil, kip, çatı, geçmiş zaman ve olumsuzluk eklerinin, onun "jadır" türüne değil, "jat-" köküne bağlanır." (Kordabayev, 1955; s.85)

Söz konusu fiillerin, zaman eki almaması dikkat çeken hususlardan biridir. Bununla ilgili çeşitli tahminler ve görüşlerin mevcut olduğu görülmektedir.

Otur-, tur-, jür- fiillerinin (jadır fiili hariç) eskiden geniş zaman eki almış şekilleriyle kullanıldığına ve onların bünyesinde bulunan -r sesinin, zamanla geniş zaman eki olan

{-İr/-r} ekini aşındırarak kaybolmasını sağladığı, jat- fiilinin ise, geniş zaman ekli (jadır) şeklini muhafaza ettiği görüşü yaygınlık kazanmıştır.

2.1.1. Bu yardımcı fiillerle yapılan şimdiki zaman, yani tam şimdiki zaman adından da anlaşılacağı üzere, genellikle tam konuşma anında yapılmakta olan iş ve hareketi ifade etmek için kullanılır. Örneğin:

Olardıñ dawınan, pâlesinen boyı da awlak, işi de erkin Abay bul jıyında aldekayda köteriñki, erkin otur.(AJ.526) *(Onların kavgalarından kendi de uzak, içi de rahat olan Abay, bu toplantıda çok keyifli ve huzurlu oturuyor.)*

Süyindik pen Karabas attardıñ mañında jür. (AJ, 115)

(Süyindik ile Karabas atların yanında yürüyorlar.)

Birak sağan baratın jolda kazir kar jatır. (AJ, 48)

(Fakat sana gidilebilecek yolda şimdi kar yatıyor.)

Özim de bilmeymin. Birak ömirde basımnan keşpeğen ğajap jumbak bir halde turmin. (AJ,306) (*Kendim de anlamıyorum. Ama daha önce yaşamadığım tuhaf ve gizemli bir halde duruyorum.*)

Çazir basında jelegi bar jas kelinşek kalın kınak ortasında, Abaydın kısında otur. (AJ, 324) (*Şimdi başı örtülü genç gelin, kalabalık misafirin arasında, Abay'ın yanında oturuyor.*)

2.2.2. Söz konusu şimdiki zaman şekli, geçmişte belli bir anda başlamış ve içinde bulunduğumuz zaman diliminde de yapılmakta olan iş ve hareketleri bildirmek için de kullanılır. Aşağıda verilen örnek cümlelerden anlaşılacağı üzere bu kullanılışta devamlılık fonksiyonu hakimdir. Örnek cümlelerdeki kimi iş ve hareketlerin kısa aralıklarla, fakat devamlı olarak yapıldığı, kimilerinin de sürekli, yani aralıksız yapıldığı görülmektedir.

Endi Çunanbay el sözine aralaspay, üyinde jatır. (AJ,522)

(*Bu günlerde Kunanbay halk sohbetine katılmadan evinde yatıyor.*)

Abay, Erbol, Baymağambetter, bul kustardın minezin, sırın bilmeytin tâjiribesizdikteri boyınşa, katti âbigerde jür. (AJ,459)

(*Abay, Erbol, Baymağambet'ler, bu kuşların huyunu, sırrını (huyunu suyunu) bilmediklerinden ve tecrübesizlikleri yüzünden büyük bir telaş içinde yürüyorlar = telaş içindeler.*)

Osı az kün işinde, ölüm men tirliktiñ dâl ernewinde turmin. (AJ,553)

(*Bu birkaç gün içinde, ölüm ile yaşamın tam sınırında duruyorum =bulunuyorum.*)

2.2. Birleşik Tam Şimdiki Zamanın (Kürdeli Nak Osı Şak) Yapısı ve İşlevleri

Birleşik tam şimdiki zaman (kürdeli nak osı şak) esas fiilin kök veya gövdesine

{-ıp /-ip /-p} zarf-fiil eki ve "otur, tur, jür, jatır" yardımcı fiillerinin birinin getirilmesiyle yapılır. Bunları I. tip zamir kökenli şahıs ekleri izler.

Örneğin: men jaz-ıp otur-mın sen jaz-ıp otur-sın siz jaz-ıp otur-sız o jaz-ıp otur- Ö

2.2.1. Aşağıdaki cümlelerden de anlaşılacağı üzere, birleşik tam şimdiki zaman da basit tam şimdiki zamanın ifade ettiği anlam ve işlev özelliklerini taşımaktadır. Dolayısıyla birleşik tam şimdiki zaman , içinde bulunan zaman diliminde , başka bir deyişle tam konuşma anında yapılmakta olan iş ve hareketleri ifade etmede kullanılır. Örneğin:

Olardı men de oylaymın. Birak bögetimdi körıp otırsıñız ğoy. (AJ, 301)

(Onları ben de düşünüyorum. Fakat (önümde bulunan) engelleri görüyorsunuz.)

Tarkawğa aynalıp, kiyinip alğan ülkender, dal keter jerde kıımız işip, Kunanbaydñ songı sözderin tñdap otır. (AJ, 119) (*Dağılmak üzere giyinmiş büyükler tam gidecekken kıımız içerek Kunanbay'ın son sözlerini dinliyorlar.*)

Üydiñ ortasında ülken kazanda süt kaynap jatır. (AJ, 360)

(*Evin ortasında büyük kazanda süt kaynıyor.*)

Jas şağında bul akınnıñ iri anşı bolğanı sezilip tur. (AJ,146)

(*Bu şairin gençliğinde büyük şarkıcı olduğu anlaşıyor.*)

Ne dep otırğanımdı tüsinip otırsız. Mundağı jurt kızıl karın jas bala emes. (AJ, 231)

(*Ne dediğimi anlıyorsunuz. Buradaki millet dün doğmuş çocuk değildir.*)

2.2.2. Geçmişte belirli bir anda başlamış ve konuşma anında da yapılmakta ve devamlılık özelliğini sürdürmekte olan iş ve hareketler de bu zaman şekli ile dile getirilmektedir. Örneğin:

Bayan kulkın sâriden beri demalmastan ülken kübide irkit pisip tur. (AJ,320)

(*Bayan, sabahın erken saatinden beri dinlenmeden büyük yayıkta yoğurt çalkalamaktadır. = çalkalıyor*)

Küres âli jürip jatır Baylık penen kedeyликтin küresi (GB,242)

(*Zenginlikle fakirlik çatışması hâlâ devam etmektedir = devam ediyor.*)

Abay ağam şayın işip bolıp , kitap okıp otır. (AJ,23) (Abay ağabeyim çayını bitirip , kitap okumaktadır. = okuyor.)

3. Genel Şimdiki Zamanın (Jalpı Osı Şak) Yapısı ve İşlevleri

Daha önce bahsettiğimiz gibi, şimdiki zaman kavramını ifade etmek için Kazak Türkçesinde bugün bir de mastar ile yapılan {-u+dE} şekli bulunmaktadır. Gerek yapı, gerek anlam ve işlev özellikleri bakımından sözünü ettiğimiz {-u+dE} şekli, Türkiye Türkçesindeki {-mEktE} yapısıyla eşdeğer olduğu görülmektedir. Ancak söz konusu şekil, Türkiye Türkçesindeki gibi yaygın değildir. Şimdiki zamanın bu şeklini Kazak dilbilimcisi Kordabayev T.R. (1953) zamanlara geniş yer verdiği çalışmasında "genel şimdiki zaman" diye adlandırmıştır.

Dikkat çeken bir husus ise, {-u+dE} şekliyle eşdeğer olan Türkiye Türkçesinde

{-mEktE} ekiyle sağlanan şimdiki zamanı, Rus Türkolog A.N. Kononov (1956) 'Türk Dilinin Dilbilgisi' adlı çalışmasında (s.230) "sürekli şimdiki zaman" olarak adlandırmış ve ayrı bir alt başlıkla ele almıştır. Oysa Türkçe dilbilgisi kitaplarında söz konusu şekil için ayrı bir adlandırılma yapılmamıştır.

Kazakça dilbilgisi kitaplarının kiminde böyle bir şeklin mevcut olduğuna dair yalnız bir veya iki cümle geçmesi, kiminde ise hiç bahsedilmemesi dikkatimizi çeken diğer bir husustur. A. İşkağov, "Kazirgi Kazak Tili" adlı dilbilgisi kitabında (1991) söz konusu şekle fiile özgü ekler eklenmediğinden ve onda fiilimsi anlam bulunmadığından dolayı fiilin zaman şekli olarak değerlendirilmemesi gerektiğini ileri sürüyor. (s.331) R.T. Kordabayev (1953) ise, bu konuyla ilgili şu bilgileri veriyor: "Buradaki -da/-de eklerinin, bulunma hali ekleri olduğu şüphesizdir. Ancak onlar, burada mastar ile birleşerek kendisinin asıl anlamını kaybetmiş ve zaman göstergesine dönüşmüştür." (s.108) Çalışmamız için çeşitli eserlerden taramış olduğumuz örnek cümleler hocamızın bu tespitinin doğruluğunu kanıtlamaktadır.

Örnek cümleler ışığında {-u} mastar eki ve {-dE} bulunma hali ekiyle oluşan bu şeklin hem çekimlenebildiğine, hem de zaman anlamı taşıdığına şahit olmaktayız. Biz, bu ekte süreklilik fonksiyonu hakim olduğundan söz konusu şekli "sürekli şimdiki zaman" olarak adlandırmanın uygun olduğunu düşünüyoruz. Çünkü 'sürekli geniş zaman' terimi bu şeklin anlam ve fonksiyon özelliğini net bir şekilde açığa çıkaracaktır. Ancak bu çalışmada genel eğilime uyarak 'jalpı osı şak' (genel şimdiki zaman) terimini kullanmış bulunuyoruz.

Genel şimdiki zaman (jalpı osı şak), fiilin kök veya gövdesine {-u} mastar eki ile

{-da/-de} bulunma hali ekinin ve I. tip zamir kökenli şahıs eklerinin getirilmesiyle yapılır. Örneğin: men jaz-uda-mın sen jaz-uda-sıñ siz jaz-uda-sız o jaz-uda-Ø

Yukarıda görüldüğü gibi, bu şekil çekimlenebilmekte ve üstelik zaman anlamı da taşımaktadır. Çekim özelliğine sahip olmasına rağmen, şimdiki zamanın bu şeklinin, birinci ve ikinci şahıslarda pek kullanılmadığı, genellikle üçüncü şahıslarda kullanıldığı tespit edilmiştir.

3.1. Sürekli şimdiki zaman, geçmişte başlayıp konuşma anında devam etmekte olan iş ve hareketleri ifade etmek için de kullanılır. Bu zaman şeklinde diğer şimdiki zaman şekillerine göre daha belirli, daha kesin bir şimdiki zaman ifadesi söz konusudur.

Tañ aldında bir ğana sağat mızğığanı bolmasa, Abay bul tündi uyķsız ötkizdi. Biraķ, âli talğan jok. Âli de kitap betine ünilude. (AJ,286)

(Tan ağarmadan önce sadece bir saat kestirdiği sayılmazsa, Abay, bu geceyi uykusuz geçirdi. Fakat henüz usanmadı. Hâlâ kitabı dikkatle incelemektedir.)

Bir adamdan bekem dostık taba almay,

Suda alğan sabanday

Bısıp mir s rudesiz jana almay. (GB,190)

(Biriyle sağlam arkadaşlık kuramadan hayatınızı suda kalmış saman gibi t terek, hi yanamadan geirmektesiniz.)

tudesiň, tesiň zamandarım

upyam kp upağan, t sinbegen.(GB,37) (Gemektesin ve geersin zamanlarım, ama kavrayamadığım, anlayamadığım sırlarım ok.)

3.2. Sürekli şimdiki zamanın tam konuşma anında yapılmakta olan iş ve hareketleri ifade etmede kullanıldığı da oluyor. rneğin:

řiňgis elinin bedeldi adamdarı: Orazbay, Jiyrenře, Asilbekter de kazir kısıluda.(AJ, 393) (şingis ilinin saygın insanları Orazbay, Jiyrenře, Asibekter de řu anda utanmaktalar.)

Kazak debiyetine jaksı, jaňa d nyeye keldi dep kuanudamın. (,95)

(Kazak edebiyatına iyi ve yeni bir zenginlik geldi diye sevinmekteyim.)

B rekeldi, -dep alđısın jaudıruda oğambay. (B,111)

"Aferin diye st  st ne teşekkür etmekte Koğambay"

Karttar jağı narazı tıl katuda:"Bul nemene tumay jatıp batu ma" (B,275)

("Bu ne iştir doğmadan batmak mı?" diye yaşlılar dargın sylenmektedirler).

Yukarıda verilen rnek cümlelerden hareket ederek {-udE} ekleriyle yapılan şeklin, zaman anlamı taşıdığını aık bir şekilde sylemek mümkündür. Sz konusu eklerle ifade edilen şimdiki zamanda, hareketin mutlak olarak başlamış olma ve süreklilik anlamı dikkat ekmektedir. şimdiki zamanın bu şekliyle bildirilen iş ve hareketin mutlaka başlamış olma durumu, eklerin yapısından kaynaklanmaktadır. Sz konusu şekil, yazı diline zg  olup, konuşma dilinde pek bulunmaz. Bunun yanı sıra bu zaman şekli, daha nce değindiğimiz gibi ekim zelliğine sahip olmasına rağmen, birinci ve ikinci şahıslarda az kullanılır, başka bir ifade ile bu şeklin kullanılışı daha ok nc  şahısta gr l r. Olumsuz şekline ise ok fazla rastlanmaz.

SONUÇ

Bu çalışmamızda ele aldığımız Türkiye Türkçe'si ile Kazak Türkçe'sindeki şimdiki zaman şekilleri arasında benzerliklerle beraber bir takım farklılıkların yer aldığına da şahit olmaktayız. Örneğin, adından da anlaşılacağı gibi tam şimdiki zaman ve {-u+dE} ekiyle yapılan şimdiki zamanın gelecek zaman yerine hiç kullanılmadığı görülmektedir. Çünkü şimdiki zamanın bu iki şeklinin, değişken şimdiki zaman şekli gibi, kullanım sahası geniş değildir, başka bir deyişle onlar, geniş bir zaman dilimini kapsayacak kapasitede değildir.

Taradığımız metinlerden seçtiğimiz örnek cümlelerden hareket ederek, tam şimdiki zaman ve {-u+dE} yapısıyla ifade edilen şimdiki zaman şekillerinin anlam ve işlev bakımından benzerlik arz ettiğini söyleyebiliriz. Söz konusu şekillerin her ikisi de, iş ve hareketin içinde bulunduğumuz zaman diliminde yapılmakta, devam etmekte olduğunu bildirirler. Başka bir deyişle her iki şekilde de devamlılık ifadesi mevcuttur . Dolayısıyla şimdiki zamanın bu iki şeklinin Türkiye Türkçe'sindeki {-mEKtE} ekiyle yapılan şimdiki zamanla anlam bakımından aynı özelliklere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Kazak Türkçe'sindeki {-udE} ile Türkiye Türkçesindeki {-EKtE}, aynı anlam ve işlev özelliklerine sahip olmakla birlikte, yapısal benzerlik de gösterirler. Ancak Kazak Türkçe'sindeki {-E} ekiyle sağlanan değişken şimdiki zamanın , Türkiye Türkçe'sindeki {-yor} ekiyle yapılan şimdiki zamandan daha fazla anlam ve işlev özelliği içerdiği tespit edilmiştir.

KAYNAKLAR

- Aksan, D. (1980). *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim 2*. Ankara: TDK Yayınları.
- Bozkurt, F. (1995). *Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Cem / Kültür Yayınları.
- Dmitriyev, N. (1955). *Grammatika Başkirkogo Yazıyka*. Kazan.
- Kononov, A.N.(1956). *Grammatika Turetskogo Literaturnogo Yazıyka*. Moskva.
- Kordabayev, T. (1953). *Kazirgi Kazak Tilindegi Etistikterdiñ Şak Kategoriyası*. Almatı.
- Iskakov, A. (1991). *Kazirgi Kazak Tili*. Almatı: Ana Tili Basımevi.